

Oddělení fyzikálních praktik při Kabinetu výuky obecné fyziky MFF UK

PRAKTIKUM 1

Úloha č.: IX.

Název: Měření modulu pružnosti v tahu

Vypracoval: Mária Šoltésová stud. sk. F – 16 dne 20.04.2005

Odevzdal dne: vráceno:

Odevzdal dne: vráceno:

Odevzdal dne:

Posuzoval:dne výsledek klasifikace

Připomínky:

Pracovní úloha:

1. Změřte modul pružnosti v tahu E ocele z predĺženia drôtu.
2. Změřte modul pružnosti v tahu E ocele a mosadze z priehybu trámika.
3. Výsledky merania spracujte použitím lineárnej regresie.
4. Výsledky merania graficky znázornite.

Teoretická časť:

Meranie modulu pružnosti E z predĺženia drôtu

Ak pôsobíme na drôt dĺžky l_0 a priemeru d silou F , potom v obore pružnej deformácie je predĺženie Δl dané ako [1]

$$\Delta l = \frac{1}{E} \frac{l_0 F}{S} \quad (1)$$

kde E je modul pružnosti v ťahu, ktorý udáva pomer medzi napätím σ

$$s = \frac{F}{S} \quad (2)$$

a relatívnym predĺžením ε

$$e = \frac{\Delta l}{l_0}. \quad (3)$$

Z rovníc (1), (2), (3) plynie

$$E = \frac{s}{e} = \frac{l_0 F}{\Delta l S}. \quad (4)$$

Výsledkom meraní je stanoviť modul pružnosti pomocou vzťahu (4). K tomu je potrebné určiť počiatočnú dĺžku drôtu l_0 , priemer drôtu d a pomocou závaží kladených na miskú pôsobiť známou silou F a merať príslušné predĺženia Δl .

Na meranie predĺženia drôtu použijeme zrkadlovú metódu. Drôt je na jednom konci vedený cez kladku s polomerom R , na ktorej je upevnené malé zrkadlo. Predĺženie drôtu sa tým prevedie na pootočenie zrkadla o uhol $\Delta\alpha$ vzťahom

$$R\Delta\alpha = \Delta l. \quad (5)$$

Uhol $\Delta\alpha$ určíme odčítaním hodnôt zo stupnice, ktorej odraz v zrkadle pozorujeme ďalekohľadom. V rovnovážnej polohe odčítame hodnotu n_0 , po zaťažení hodnotu n . Hľadaný uhol $\Delta\alpha$ je potom daný ako

$$\tan(2\Delta\alpha) = \frac{n - n_0}{L} \quad (6)$$

kde L je vzdialenosť stupnice od zrkadla. Vzhľadom k veľkosti uhlu pootočenia môžeme použiť približný vzorec

$$\Delta\alpha \approx \frac{n - n_0}{2L}. \quad (7)$$

Meranie modulu pružnosti E z priehybu trámika

Modul pružnosti možno určovať aj z priehybu trámiku tvaru kvádra, podopreného dvoma britmi vo vzdialenosti l , na ktorý pôsobí v strede sila F . Týmto vznikne priehyb y , daný vzťahom [1]

$$y = \frac{Fl^3}{4Eab^3} \quad (8)$$

kde a je šírka trámika a b je výška trámika. Modul pružnosti potom môžeme určiť ako

$$E = \frac{Fl^3}{4yab^3}. \quad (9)$$

Použité pomôcky a prístroje:

upínacie zariadenie drôtu, drôt so závesnou miskou, osvetľovacia súprava s ďalekohľadom, sada závaží, aparátúra na meranie priehybu trámika, oceľový a mosadzný trámik, závesná miska

merací prístroj	najmenší dielik
posuvné meradlo	0,05 mm
pásmové meradlo	1 mm
mikrometrické meradlo	0,01 mm
stupnica na meranie priehybu trámika	0,1 mm
stupnica na meranie predlžovania drôtu	1 mm

Postup:

Metóda predlžovania drôtu

1. Zaťažíme drôt závažím o hmotnosti 1 kg, aby sa vyrovnal.
2. Odmeriame dĺžku drôtu l_0 , priemer drôtu d vo viacerých miestach, polomer kladky R a vzdialenosť stupnice od zrkadielka L .
3. Na misku postupne pridávame závažia o hmotnosti 100g, odčítame hodnotu n zo stupnice pomocou ďalekohľadu.
4. Po dosiahnutí najvyššieho zaťaženia závažia postupne odoberáme a opäť odčítame hodnotu n .

Metóda priehybu trámika

1. Zmeriame výšku b a šírku a oceľového a mosadzného trámiku a vzdialenosť britov l na zariadení na meranie priehybu trámika.
2. Doprostred trámika umiestnime stupnicu a misku na závažia. Postupne pridávame závažia a odčítame hodnotu priehybu y zo stupnice.
3. Po dosiahnutí najvyššieho zaťaženia závažia odoberáme a opäť odčítame hodnotu priehybu y .
4. Postup opakujeme pre obidva trámiky.

Výsledky meraní:

Podmienky experimentu:

Experiment bol prevádzaný v normálnych laboratórnych podmienkach. Tlak ani teplota v miestnosti nemajú výrazný vplyv na priebeh experimentu, preto nepovažujem za potrebné ich uvádzať.

1. Metóda predĺženia drôtu

Na napnutie drôtu sme použili 1 kg závažie, ktoré považujeme za nulovú hmotnosť. Hodnotu n určenú pri tomto zaťažení považujeme za hodnotu n_0 . Zmerali sme dĺžku drôtu pri tomto zaťažení pásmovým meradlom ako $l_0 = (114 \pm 1)$ cm, chybu odhadujeme ako 1 cm, pretože nemôžeme presne určiť, čo pokladať za namáhanú dĺžku drôtu, vzhľadom k tomu, že

drôt bol upevnený cez kladku. Vzďialenosť zrkadielka upevneného na kladke sme určili pásmovým meradlom ako $L = (97,3 \pm 0,3)$ cm, chyba 0,3 cm je odhadnutá s ohľadom na to, že rôzne miesta stupnice majú od zrkadla rôznu vzdialenosť. Posuvným meradlom sme určili priemer kladky D a mikrometrickým meradlom sme určili priemer drôtu d . Namerané hodnoty sú uvedené v tabuľke 1.

Tabuľka 1: namerané hodnoty priemeru drôtu a kladky

	d [mm]	r [mm]	D [mm]	R [mm]
1	0,50	0,25	38,35	19,18
2	0,52	0,26	38,45	19,23
3	0,51	0,26	39,20	19,60
4	0,51	0,26	38,90	19,45
5	0,50	0,25	38,85	19,43
6	0,51	0,26	38,35	19,18
7	0,51	0,26	39,20	19,60
8	0,51	0,26	38,30	19,15
9	0,50	0,25	38,55	19,28
10	0,50	0,25	38,30	19,15
priemer	0,51	0,25	38,65	19,30
odchýľka		$\sigma_r = \mathbf{0,01}$		$\sigma_R = \mathbf{0,20}$

Chyba polomeru drôtu σ_r je určená ako chyba meracieho zariadenia, chyba polomeru kladky σ_R je štatistická chyba, chyba meracieho zariadenia je oproti nej zanedbateľná.

Postupne sme pridávali na misku závažia s hmotnosťou 100 g a odčítavali sme zo stupnice hodnoty n_1^i . Potom sme závažia z misky odoberali a odčítali sme hodnoty n_2^i . Chybu určenia hodnôt n^i uvažujeme ako 1 mm. Z týchto hodnôt sme určili predĺženie drôtu Δl . Namerané hodnoty sú uvedené v nasledujúcej tabuľke.

Tabuľka 2: hodnoty predĺženia drôtu pri pridávaní a odoberaní závaží

č. mer.	závažia	sila	zaťažovanie	odoberanie	predĺženie	chyba
	m [kg]	F [N]	n_1^i [cm]	n_2^i [cm]	Δl [mm]	$\sigma_{\Delta l}$ [mm]
1	0	0,00	31,7	31,6	0,030	0,013
2	0,1	0,98	31,4	31,3	0,060	0,013
3	0,2	1,96	31,1	31	0,089	0,013
4	0,3	2,94	30,8	30,7	0,119	0,013
5	0,4	3,92	30,5	30,5	0,149	0,013
6	0,5	4,91	30,2	30,2	0,169	0,013
7	0,6	5,89	30	29,9	0,199	0,013
8	0,7	6,87	29,7	29,6	0,218	0,013
9	0,8	7,85	29,5	29,4	0,248	0,013
10	0,9	8,83	29,2	29	0,278	0,013
11	1	9,81	28,9	28,8	0,308	0,013
12	1,1	10,79	28,6	28,5	0,328	0,013
13	1,2	11,77	28,4	28,2	0,357	0,013
14	1,3	12,75	28,1	27,9	0,397	0,014
15	1,4	13,73	27,7	27,6	0,427	0,014
16	1,5	14,72	27,4	27,3	0,447	0,014
17	1,6	15,70	27,2	27	0,477	0,014

18	1,7	16,68	26,9	26,7	0,516	0,014
19	1,8	17,66	26,5	26,5	0,546	0,014
20	1,9	18,64	26,2	26,1	0,586	0,014
21	2	19,62	25,8	25,8	0,616	0,014
22	2,1	20,60	25,5	25,5	0,635	0,014
23	2,2	21,58	25,3	25,3	0,030	0,013

Hodnoty n_1^i sa od hodnôt n_2^i líšia maximálne o chybu meranie, pre výpočet Δl môžeme použiť hodnoty n_1^i . Odchýlka $\sigma_{\Delta l}$ udáva celkovú chybu Δl určenú ako spojenie štatistickej chyby z lineárnej regresie a chyby prenesenej z veličín vystupujúcich vo vzťahu (5) a (7).

Zo vzťahu (1) plynie, že medzi predĺžením drôtu Δl a hmotnosťou pridávaných závaží m platí lineárny vzťah

$$\Delta l = am, \quad (10)$$

kde koeficient a určíme podľa vzťahu (1) ako

$$a = \frac{l_0 g}{SE} = \frac{l_0 g}{pr^2 E}. \quad (11)$$

Lineárnou regresiou určíme koeficient závislosti a ako $a = (2,85 \pm 0,01)10^{-4} \text{ m.kg}^{-2}$. Modul pružnosti určíme podľa vzťahu (11) ako

$$E = \frac{l_0 g}{pr^2 a} \quad (12)$$

ako $E_0 = (19,4 \pm 0,2)10^{10} \text{ Pa}$ s relatívnou chybou $h_{E_0} = 1\%$, odchýlka je určená ako chyba prenesená z veličín vo vzťahu (12).

2. Metóda priehybu trámika

Zmerali sme vzdialenosť britov meracieho zariadenia ako $l = (411 \pm 3) \text{ mm}$. Mikrometrickým meradlom sme určili výšku ocelového trámika b_1 ako $b_1 = (2,97 \pm 0,01) \text{ mm}$ a výšku mosadzného trámika b_2 ako $b_2 = (1,99 \pm 0,01) \text{ mm}$. Posuvným meradlom sme určili šírku ocelového trámika a_1 ako $a_1 = (11,75 \pm 0,05) \text{ mm}$ a šírku mosadzného trámika a_2 ako $a_2 = (11,80 \pm 0,05) \text{ mm}$. Namerané hodnoty sú v nasledujúcej tabuľke.

Tabuľka 3: namerané rozmery trámikov

č. mer.	ocelový trámik		mosadzný trámik	
	a_1 [mm]	b_1 [mm]	a_2 [mm]	b_2 [mm]
1	11,09	2,97	11,90	1,99
2	11,85	2,97	11,80	1,98
3	11,85	2,97	11,70	1,98
4	11,80	2,96	11,75	1,99
5	11,85	2,97	11,90	1,98
6	11,80	2,97	11,70	1,98
7	11,75	2,97	11,70	1,99
8	11,80	2,97	11,70	1,98
9	11,80	2,97	11,65	1,99
10	11,90	2,96	11,85	1,99
priemer	11,75	2,97	11,80	1,99

chyba	0,05	0,01	0,05	0,01

Chybu merania vo všetkých prípadoch uvažujeme ako chybu meracieho zariadenia, štatistická chyba je oproti nej zanedbateľná.

Pre obidva trámiky sme odčítali zo stupnice hodnotu y_0 pre nezaťažovaný trámik a hodnoty y_n pri zaťažovaní aj pri odoberaní závaží. Z týchto hodnôt určíme priehyb trámika y ako $y = y_n - y_0$. Chybu určenia y_n uvažujeme 0,1 mm. Namerané hodnoty sú uvedené v nasledujúcej tabuľke.

Tabuľka 4: namerané hodnoty priehybu oceľového a mosadzného trámika

oceľ				mosadz			
závažia	zaťažovanie	odoberanie	priehyb	závažia	zaťažovanie	odoberanie	priehyb
m [kg]	y_n [mm]	y_n [mm]	y_l [mm]	m [kg]	y_n [mm]	y_n [mm]	y_2 [mm]
0	3,5	3,5	0,0	0	7,2	7,2	0,0
0,1	3,8	3,8	0,3	0,01	7,4	7,4	0,2
0,2	4,1	4,1	0,6	0,02	7,6	7,6	0,4
0,3	4,3	4,3	0,8	0,03	7,7	7,7	0,5
0,4	4,6	4,6	1,1	0,05	8,1	8,1	0,9
0,5	4,9	4,9	1,4	0,07	8,5	8,5	1,3
0,6	5,1	5,2	1,6	0,08	8,6	8,6	1,4
0,7	5,4	5,4	1,9	0,1	9	9	1,8
0,8	5,7	5,7	2,2	0,12	9,3	9,3	2,1
0,9	6	6	2,5	0,15	9,9	9,9	2,7
chyba			0,1				0,1

Hodnoty y_n pre zaťažovanie trámika sa od hodnôt pre odoberanie závaží líšia maximálne o chybu meranie, pre výpočet y_1 a y_2 môžeme použiť hodnoty pre zaťažovanie. Chyba y_1 a y_2 je určená ako spojenie štatistickej chyby určenej lineárnou regresiou a chyby meracieho zariadenia.

Zo vzťahu (8) plynie, že závislosť priehybu trámika y od hmotnosti závažia je lineárna, platí teda

$$y = km, \quad (13)$$

kde koeficient k môžeme podľa vzťahu (8) určiť ako

$$k = \frac{l^3 g}{4ab^3 E}. \quad (14)$$

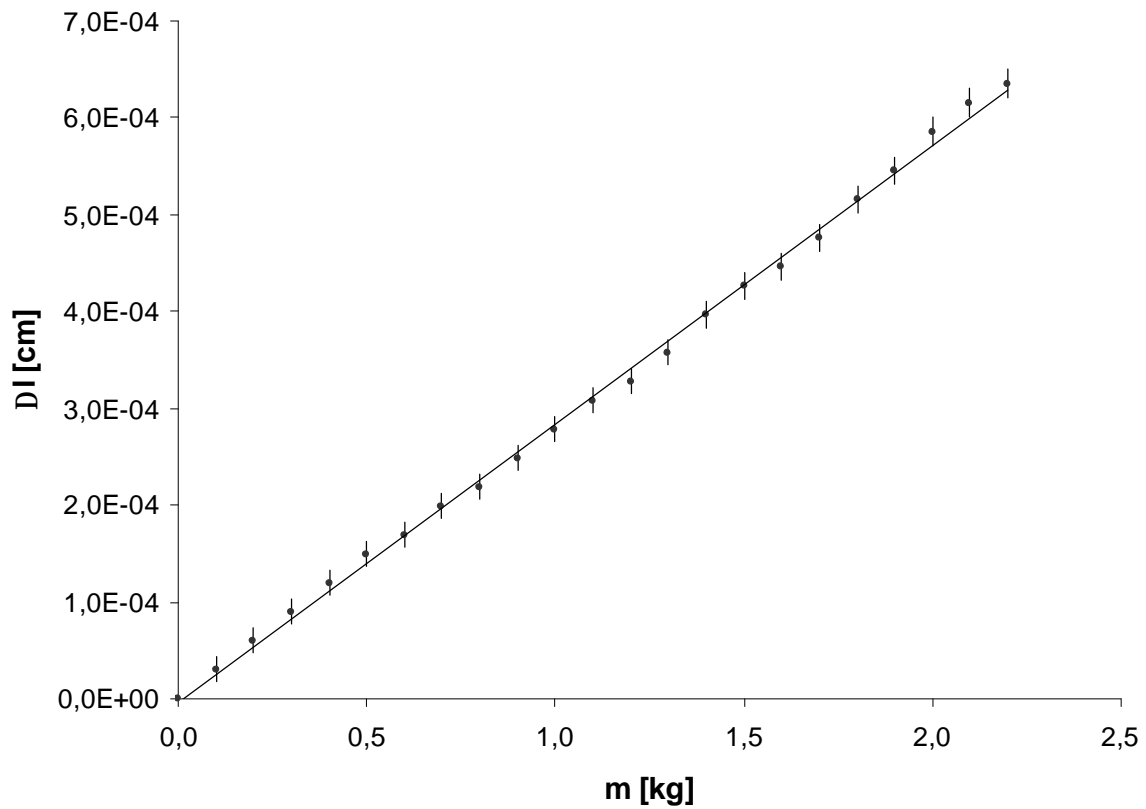
Lineárnou regresiou sme určili koeficient k_1 pre oceľový trámik ako $k_1 = (2,75 \pm 0,02)10^{-3} \text{ m.kg}^{-1}$ a koeficient k_2 pre mosadzný trámik ako $k_2 = (1,79 \pm 0,01)10^{-2} \text{ m.kg}^{-1}$. Modul pružnosti potom zo vzťahu (14) určíme ako

$$E = \frac{l^3 g}{4ab^3 k}. \quad (15)$$

Pre oceľový trámik $E_1 = (20,2 \pm 0,03)10^{10} \text{ Pa}$ s relatívnou chybou $h_{E_1} = 2\%$, pre mosadzný trámik $E_2 = (10,4 \pm 0,02)10^{10} \text{ Pa}$ s relatívnou chybou $h_{E_2} = 2\%$. Chybu E_1 a E_2 sme určili ako chybu prenesenú z veličín vo vzťahu (15).

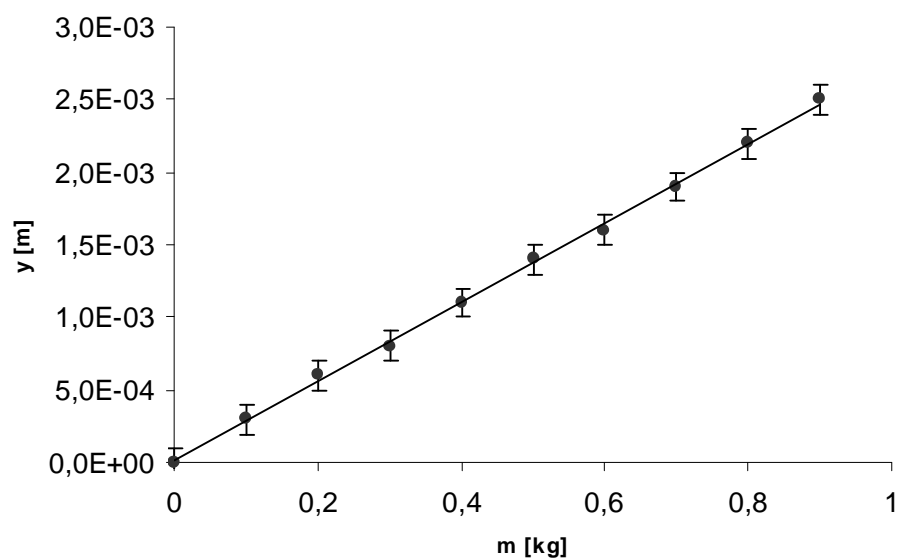
3. Grafické výsledky

Graf 1: závislosť predĺženia drôtu od hmotnosti použitých závaží

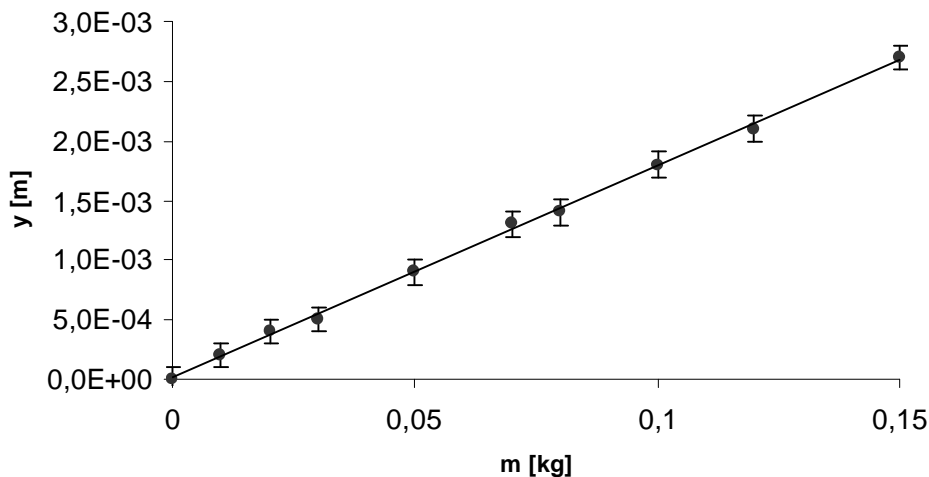
Chybové úsečky udávajú chybu $\sigma_{\Delta l}$ uvedenú v tabuľke 2. Hodnoty sú preložené krovkou určenou lineárnou regresiou.

Graf 2: závislosť priehybu ocelového trámika od hmotnosti použitých závaží

Chybové úsečky udávajú celkovú chybu y určenú ako spojenie štatistickej chyby a chyby meracieho zariadenia, uvedenú v tabuľke 4.

Graf 3: závislosť priehybu mosadzného trámika od hmotnosti použitých závaží

Chybové úsečky udávajú celkovú chybu y určenú ako spojenie štatistickej chyby a chyby meracieho zariadenia, uvedenú v tabuľke 4.

Diskusia:

Hodnoty modulu pružnosti ocele a mosadzu sú určené s relatívnou chybou okolo 2%. Na tejto chybe sa podieľa hlavne chyba veličín Δl a l_0 pri metóde predlžovania drôtu a chyba a a b pri metóde priehybu trámika.

Porovnaním nameraných hodnôt pre zaťažovanie a odoberanie závaží sa vo všetkých prípadoch líši maximálne o chybu meranie, z toho usudzujeme, že deformácia bola elastická a nedochádzalo k hysterézii. Odchýlky nameraných hodnôt od regresnej krivky sú malé (1%), teda pre danú deformáciu bol splnený Hookov zákon.

Porovnaním hodnôt modulu pružnosti drôtu E_o a modulu pružnosti ocelového trámika E_1 zistíme, že sa tieto hodnoty líšia, čomu však nemusíme prikladať veľký význam vzhľadom k tomu, že drôt a trámik mohli byť vyrobené z odlišných druhov ocele.

V tabuľkách [2] je modul pružnosti ocele udávaný ako $20\text{--}21 \cdot 10^{10}$ Pa. Nami nameraná hodnota modulu pružnosti ocelového trámika spadá do uvedeného intervalu, modul pružnosti drôtu sa však s danou hodnotou nezhoduje. Odchýlka môže byť spôsobená odlišným zložením ocele, z ktorej je vyrobený drôt. Modul pružnosti mosadze je udávaný v [2] ako $9,9 \cdot 10^{10}$ Pa, nami nameraná hodnota sa od tabuľkovej mierne líši, čo môže byť takisto spôsobené rôznymi materiálmi.

Záver:

Metódou predlžovania drôtu sme zmerali modul pružnosti ocele v ťahu ako $E_o = (19,4 \pm 0,2)10^{10}$ Pa, metódou priehybu trámika sme zmerali modul pružnosti v ťahu ocele ako $E_1 = (20,2 \pm 0,03)10^{10}$ Pa a modul pružnosti mosadze ako $E_2 = (10,4 \pm 0,02)10^{10}$ Pa. S tabuľkovou hodnotou sa zhoduje modul pružnosti ocele určený metódou priehybu trámika, odchýlky ostatných hodnôt mohli byť spôsobené rôznosťou materiálov.

Literatúra:

- [1] D. Slavínská prom.fyz., CSc., I. Stulíková, CSc., P. Vostrý, CSc.: Fyzikální praktikum I., SPN Praha 1989
- [2] J. Brož, V. Roskovec, M. Valouch, Fyzikální a matematické tabulky, SNTL, Praha 1980